

MİNARE YASAĞI KAMPANYASI, HALKOYLAMASI VE SONUÇLARI

Dr. Şemsettin ULUSAL
İsviçre Türk Diyanet Vakfı
Yönetim Kurulu Başkanı

Minare Yasağının Tarihçesi

İsviçre’de minare karşıtlığı 2005 Wangen bei Olten’de bulunan Türk Kültür Ocağı’nın çatısına 6 metrelik bir minare dikmek üzere yapı ruhsatı için başvurması ile başlamıştır. Eş zamanlı olarak Langental’de de bir cami derneği minare yapmak için Belediyeye müracaat etmiştir. Wangen bei Olten’de ikamet edenler projeye karşı çıkmışlar ve minarenin dikilmesini önlemek için bir ‘grup’ oluşturmuşlardır. Belediye İmar ve Planlama Komisyonu Türk Kültür Ocağının başvurusunu reddetmiştir. Başvuru sahipleri Kanton İmar ve Adalet Bakanlığına başvurmuş ve karar söz konusu bakanlık tarafından dernek lehine olmak üzere haksız bulunarak geri gönderilmiştir. Bu karar sonucunda yerel mukimler (bahsi geçen grup üyeleri) ve Wangen halkı konuyu Solothurn Kantonu İdari Mahkemesine taşımışlardır ancak olumlu sonuç alamamışlardır. Federal Temyiz Mahkemesi’ne başvurulması sonucunda da bir önceki mahkemenin kararı doğru bulunmuştur.¹ (6 metrelik minare 2009 yılının Haziran sonunda büyük bir törenle açılmıştır.²)

Wangen’de bu gelişme ve tartışmalar yaşanırken 2006 yılında Zürih kantonunda Parlamento, kanton genelinde minare yasağı konusunu gündemine alacağını duyurdu. Zürih Kanton Parlamentosunun bu kararı Sağcı İsviçre Halk Partisinin Kanton İmar Mevzuatının, minarelerin inşaatını yasaklayacak şekilde değiştirilmesini önermesi ile alınmıştı. Bu gelişme hem solcu hem de merkez sağcı partilerin tepkisine yol açmıştı. Bütün bu çalışmalara paralel olarak İsviçre Halk Partisi Minare yasağı Kampanyasını halk girişimine dönüştürerek imza toplamaya başlamıştır.

“Minare Karşıtı Kampanya” ile minare inşaatlarının ülke genelinde yasaklanması amaçlanmıştır. Kampanyanın öncülüğünü İsviçre Halk Partisi milletvekili ve kampanyanın

¹ http://docs.google.com/gview?a=v&q=cache:-FR6VZ8tLVEJ:www.bger.ch/mediencommunique_d.pdf+bundesgericht+juli+2007+wangen+bei+olten&hl=de&gl=ch, eriş.t. 04.10.2010

² <http://samyolu.com/haber/77270/minare-tartismalarindan-ısvicrenin-zarar-g%C3%B6rmesi-bizim-zarar-g%C3%B6rmemiz-demektir-ozel/>, eriş. t. 04.01.2010)

Eşbaşkanı Ulrich Schlüer (bu şahıs 2008 genel seçimlerinde parlamentoya girememiştir) yapmıştır. Kampanya 2008 yılı Kasım ayına kadar 100'000 imza toplamak suretiyle konuyu referanduma götürmek amacıyla başlatılmıştı.

İsviçre Anayasası'na göre herhangi bir sivil toplum kuruluşu seçmen statüsüne sahip 100 bin kişiden imza topladığı takdirde kanun tekliflerini referanduma götürmek için meclise başvuruda bulunabiliyor. Parlamento ise İsviçre'nin taraf olduğu uluslararası hukuk kurallarına aykırı olmayan ve en az 100 bin kişinin imzasıyla uygun görülen bir yasa teklifini (uluslar arası antlaşmalara aykırı olmadığı takdirde) referanduma taşımak zorunda. Ülke genelinde minare inşaatının yasaklanmasını öngören yasa teklifi, bu anayasal temele dayanıyor.³

Kampanya başlatılırken İsviçre Anayasasının 72. maddesine atıfta bulunmuştur. Bu madde şöyledir:

Madde 72 Kilise ve Devlet

1. Kilise ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenlemek Kantonal bir konudur.
2. Konfederasyon ve Kantonlar, kendi kudretleri çerçevesinde, değişik dini toplumların üyeleri arasında toplumsal barışı tesis etmek için tedbirler alabilirler.

Anayasanın bu maddesine dayanarak Ulrich Schlüer minare inşaatının toplumda problem yaratacağını ve barışı tehdit edeceğini iddia etmiştir. Kendisi ayrıca “Minarenin din ile bir ilgisi yok. Minare Kur'an da veya başka bir İslami metinde zikredilmiyor. Sadece İslam hukukunun geçerli olduğu yerleri gösteren bir sembol olarak kullanılıyor” diyerek tezini desteklemiştir. Schlüer ayrıca “Halk Partisinde hiç kimsenin İslam karşıtı olmadığını İsviçre'deki bütün Müslümanların da özgür olduğunu”, ancak Müslümanların Batı kaynaklı liberal hukuka saygı göstermesi gerektiğini, bu hukukun bu ülkede yaşamak isteyen herkes için geçerli “olduğunu” da görüşlerine ilave etmiştir.⁴

Kampanya Öncüleri minarenin Kur'an-ı Kerim'de yer olmadığını, inançsal bir anlamdan ziyade İslamiyet'in siyasal gücünün sembolü olduğunu ileri sürmüşlerdir. `Minareler kabul

³ <http://www.yasayanayasa.ankara.edu.tr/?x=entry:entry091129-100924>, erş. t. 04.01.2010

⁴ http://www.swissinfo.ch/eng/Rightwingers_want_nationwide_vote_on_minarets.html?cid=44268, erş. t. 04.01.2010

edilirse, bunun arkasından sıra müezzinlerin ezan okumasına gelir“ vurgusunda bulunan yasakçılar, şeriat tehlikesi dahi bulunduğunu öne sürmüşlerdir.

Esasen bu kampanyanın daha doğrusu Müslümanları hedef alan kampanyaların sinyalleri daha 2006 yılında verilmişti. 2006 yılında Yeni İltica ve Yabancılar Yasasına İsviçrelilerin onay vermesi üzerine İsviçre Halk Partisi “Daha yolun başındayız. İltica ve Yabancılar Yasası atılacak adımlardan ilkidir. Ülkemizde göçmenler konusunda istismar edilen çok konu ve çözmemiz gereken çok sorun var” diyerek gözdağı vermişti. Parti Başkanı Ueli Maurer (hâlihazırda İsviçre Savunma Bakanıdır) partisinin önümüzdeki dönemde izleyeceği siyasetin ana konusunun yabancılar politikası olduğunu dile getirmişti. Yine 2007 genel seçimleri öncesi yabancılar ve Müslümanları hedef alan kampanyalar yapmaya devam edeceklerini de eklemişti. Nitekim bu kampanyalar neticesinde İsviçre Halk Partisi Ekim 2007 seçimlerinde oy oranını %2,5 civarında artırmıştı.

2008 yılına gelinceye kadar minare inşaatlarının Kantonal seviyede yasaklanması için başlatılan girişimler başarılı olmamıştır. Bir Örnek vermek gerekirse Tessin Kantonu minare yasağını anayasaya aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.⁵

İsviçre Hükümetinin Tutumu

İsviçre Hükümeti 27.08.2008 tarihli basın açıklamasında minarelerin inşa edilmesi yasağına karşı çıkmıştır. Hükümet, minare yasağı kampanyasının yürürlükteki mevzuat uyarınca yürütüldüğünü, ancak girişimin garanti altına alınmış uluslararası insan haklarını ihlal ettiğini ve İsviçre Federal Anayasasının çekirdek değerleri ile ters düştüğünü belirtmiştir. Hükümet, böylesi bir yasağın dinler arası barışı tehlikeye atacağını ve aşırı tutucu İslami inançların yayılmasını engellemeyeceğine olan inancını da açıklamıştır. Bu gerekçeleri ileri süren Hükümet (Federal Konsey) İsviçre Halkı'nın bu girişimi reddetmesini önermiştir.⁶ Yine İrkçılığa Karşı Federal Komisyon da minare karşıtı halk hareketini eleştirmiştir. Komisyon, bu girişimin Müslümanları karaladığını ve temel insan hakları ve ırkçılık yasağı ile koruma altına alınan dini özgürlükleri ihlal ettiğini Ekim 2008'de yayınladığı bir bildiriye dile getirmiştir.⁷

⁵ <http://www.dailytalk.ch/tessin-gegen-minarett-verbot/>, erş. t. 04.01.2010

⁶ <http://www.ejpd.admin.ch/ejpd/en/home/dokumentation/mi/2008/2008-08-27.html>, erş. t. 04.01.2010

⁷ <http://www.ekr.admin.ch/aktuell/index.html?lang=en>, erş. t. 04.01.2010, ayrıca bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Minaret_controversy_in_Switzerland, erş. t. 04.01.2010

İsviçre Parlamentosunun Tutumu

4 Mart 2009 tarihinde İsviçre Parlamentosunda Minare Yasağı Önerisi görüşülmüştür. Yapılan oylamada 129 a karşı 50 oyla minare inşasının yasaklanmasını öngören teklifin Parlamento tarafından desteklenmediği ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte sol partilerin ve yeşillerin talebi üzerine, bu konuda halkoylamasına gidilmesi yönünde başlatılan girişimin de geçersiz sayılması için yapılan ayrı bir oylamada ise, 128'e karşı 53 oyla , böyle bir yasaklamanın uluslararası hukuka aykırı olmadığı gerekçesiyle önerinin geçerli olduğu ve halkoylamasına sunulmasında bir engel bulunmadığı kararlaştırılmıştır.⁸

Yapılan her iki oylama bir arada değerlendirildiğinde, İsviçre Parlamentosu böyle bir yasaklamayı destekleyerek tarih önünde ve uluslararası camiada sorumluluk altına girmek istemediğinden “yasaklamaya hayır” yaklaşımı sergilemiştir. Ancak aynı Parlamento halkoylamasının da önünü keserek “yasaklamayı” tamamen iptal edebilecekken konuyu toplumun sorumluluğuna tevdi etmiştir.

İsviçre Senatosunun Tutumu

İsviçre Senatosu 5 Haziran 2009 tarihinde 36-3 oyla Minare Yasağı Girişimini reddetti. Anca yine de İsviçre Halk Partisinin yasaklama teklifini halkoylamasına sunulmasına karar verdi. Adalet Bakanı Eveline Widmer-Schlumpf kendi görevlerinin yapılacak işin sonuçlarını halka göstermek olduğunu söylemiştir. Senatonun 8 üyesi yasağa destek vermiştir.⁹

Diğer Dinlerin Mensuplarının Tutumu

Minare karşıtı kampanyaya gerek Katolik ve Protestanlardan gerekse Yahudilerden tepki gelmiştir. Hıristiyan din adamları tepkilerini dile getirirken minareye karşı gelmekten ziyade “korkuların nedenlerinin” sorgulanması gerektiğini belirtmiş ve İslam ülkelerinden bazılarında Hıristiyanlara uygulanan kısıtlamaları sorgulamışlardır. Örneğin: Basel Katolik Piskoposu ve Piskoposlar Konferansı Başkanı Kurt Koch şöyle demektedir: “Minare elbette Müslümanlar için bir kimlik alametidir. Eğer siz bir Kilisenin kulesiz olarak inşa edilmesini talep ederseniz doğal olarak ‘bunda ne sakınca var?’ sorusuyla karşılaşacaksınız... Müslüman ülkeler de Hıristiyanların din özgürlüğüne saygı göstermelidir.”¹⁰ Bu din adamı kendisi ile

⁸ <http://www.blick.ch/news/schweiz/nationalrat-lehnt-minarett-verbot-ab-113654>,
http://tagesschau.sf.tv/nachrichten/archiv/2009/03/04/schweiz/nationalrat_lehnt_minarett_initiative_abeerş. t. 04.01.2010

⁹ http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&pagename=Zone-English-News/NWELayout&cid=1243825089845, erş. t. 04.01.2010

¹⁰ http://www.swissinfo.ch/eng/index/Swiss_bishop_comes_out_in_favour_of_minarets.html?cid=5422348, erş. t. 04.01.2010

2008 sonunda yapılan gazete mülakatında kampanya ile ilgili net olmayan ifadeler kullanmayı tercih etmiş ve minare ile ilgili bir soruya “Minare inanç sembolü ise karşı koymak olmaz, ama bir güç gösterisi ise inanç özgürlüğü kapsamına girmez” karşılığını vermiştir.¹¹

Aynı zamanda İslam Uzmanı da olan Yardımcı Piskopos Pierre Büscher ise konuya şöyle yaklaşmaktadır. Biz İsviçre’de din ve ibadet özgürlüğüne sahibiz. Ancak bazı İslam ülkeleri farklı uygulama içindeler Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri kilise inşaatları için yer ayırırken Suudi Arabistan’da din ve ibadet özgürlüğü yok. Biz birlikte yaşamayı öğrenmeliyiz. Hepimiz İsviçre Anayasasına ve hukukuna saygı göstermeliyiz. Bu hukukun şeriat gibi başka bir anlayışla değiştirilmesine müsaade edemeyiz. Minare bir sembol olmakla birlikte Caminin asli unsuru değildir. Caminin içinde olup biten daha önemlidir.¹²

Bu bireysel beyanlara karşı yine de İsviçre Piskoposlar Konferansı yaptığı resmi açıklamada “yasağın dinler arası diyalogu engelleyeceğini ve minarelerin inşa edilmesinin İsviçre İmar Kanunu’nda zaten düzenlenmiş olduğunu belirtmiştir. Beyanda ayrıca ‘Bu girişimin reddedilmesi bizim Hıristiyanlık değerlerimizin ve ülkemizdeki demokratik ilkelerin gereğidir’ ifadesi kullanılmıştır. İsviçre’de Katolik Kilisenin resmi gazetesinde minare karşıtlığı ile ilgili çeşitli makaleler de yayınlanmıştır.¹³

İsviçre Protestan Kiliseleri Federasyonundan Simon Weber “Elbette din özgürlüğü hakkı bulunmaktadır. Ancak biz, Müslümanların inançlarını nasıl uygulamaya koyduklarını ve Cami ya da minarenin önemini anlamadan birden 20 minareyi de dikemeyiz” diyerek karşı koyucu bir yaklaşımın sinyallerini vermiştir.¹⁴ Bununla birlikte İsviçre Protestan Kiliseleri Federasyonu daha sonra yaptığı bir başka açıklamada halk hareketinin minarelerle ilgisi olmadığını ancak bunun, harekete geçen kişilerin İslam endişeleri ve korkuları ile ilgili kendilerini ifade etme yöntemi olduğunu belirtmiştir. Bu tarz karşıtlıklarla başa çıkmak için minare yasağının yanlış bir yaklaşım olduğunu belirtmiştir.¹⁵

---

¹¹ NZZ, Sontagszeitung, 21 Dezember 2008

¹² http://www.swissinfo.ch/eng/index/Bishop_suggests_closer_monitoring_of_mosques.html?cid=968974, erş. t. 04.01.2010

¹³ http://www.swissinfo.ch/eng/news_digest/index/Catholic_bishops_oppose_minaret_ban.html?cid=1007632, erş. t.04.01.2010

¹⁴ http://www.swissinfo.ch/eng/Rightwingers_want_nationwide_vote_on_minarets.html?cid=44268, erş. t.04.01.2010

¹⁵ <http://www.sek.ch/themen-a-z/minarettinitiative/>, erş. t. 04.01.2010

Yasak kampanyasına karşı İsrail Topluluğu istikrarlı bir tutum sergilemiştir. Topluluk Başkanı Alfred Donath minare yasağı kampanyasına karşı olduklarını ifade ederek, Müslümanların uyum içerisinde entegre olmaları için Yahudilerin de katkıda bulunmaları, dostça kültürel ve sportif faaliyetlerle temas halinde olmaları gerektiğini savunmuştur. İsviçre Yahudi Toplulukları Federasyonu Başkanı Dr Herbert Winter de minare yasağının her türlüüne karşı olduklarını belirterek ‘ Yahudiler olarak bizlerin de bu anlamda deneyimlerimiz vardır. Yüzyıllarca dışlandık ve sinagog inşa etmemize izin verilmedi. Bu tarz bir dışlamanın tekrarlanmasını istemiyoruz’ demiştir.¹⁶

Merkezi İsviçre Ecône’da bulunan gelenekçi St Pius X derneği (SSPX) kampanyaya destek verdiğini web sayfalarında yayınlamış oldukları uzun bir makalede ifade etmişlerdir. Makalede, dini özgürlük adına minareleri destekleyen Başpiskopos Veglio ve diğer bütün piskoposları ‘Katoliklikle bağdaşmayan’ görüşleri için sert bir dille eleştirmişlerdir. Makalede böyle piskoposlar ‘ya aptal ya da tecrübesiz’ ifadesi kullanılmıştır. Makalede ayrıca ‘ancak İsviçreli Halk İslam’ın neden olacağı tehlikenin farkına varmıştır’ ifadesine de yer verilmiştir.

Kampanyaya karşı çıkan politikacılar

Kampanya süresince hem hükümet içinden farklı partilerden, hem de kampanyanın öncülüğünü yapan İsviçre Halk Partisinden tepki gösteren politikacılar olmuştur. Bu politikacılardan bir kaçını zikretmek yeterli olacaktır.

Bu politikacılardan birisi Sağcı İsviçre Halk Partisinden Adalet Bakanı Samuel Schmidtir (bu şahıs görevinden ayrılmıştır. Hâlihazırda Savunma Bakanı, minare karşıtı kampanyanın ateşli savunucularından Ueli Mauer’dir.) Schmid “Partidaşlarının hareketinin “yanlış yol” olduğunu.” belirterek, “hiç bir sorunu bu usulle çözemeyiz” demiştir. Bakan İsviçre’de bir “İslam Problemi” olduğunu inkar etmemekle birlikte, minare inşaatının imar mevzuatı ile yasaklandığını ve bu konunun İsviçre’nin 26 Kantonunun konusu olduğunu, bununla birlikte dini yönden ele alındığında bu yasağın İsviçre anayasası ile garanti altına alınan “din özgürlüğüne” aykırı olduğunu dile getirmiştir. Schmid “İslam’ın da en az Hristiyanlık ve

---

¹⁶ <http://www.euronews.net/2009/11/19/minaret-debate-angers-swiss-muslims/>, eriş. t.. 04.01.2010; Neue Zürcher Zeitung, 18. Mai 2007

Yahudilik kadar saygı görmesinin gerektiğini” ilave ederek yine de bu konuda Partisi ile bir çatışmaya girmeyeceğini söylemiştir.¹⁷

Öte taraftan zamanın İsviçre Cumhurbaşkanı Micheline Calmy Rey de minare karşıtı kampanyaya tepki göstererek “İsviçre dış politikası göz önünde bulundurulduğunda oldukça kötü bir fikir, İsviçre herkesle konuşan, medeniyetler, kültürler ve dinler arasında köprü olan bir ülkedir. Bu girişim İsviçre’nin dışarıdaki menfaatlerini tehlikeye sokacağı gibi, İsviçrelilerin güvenliğini de tehlikeye sokacaktır” demiştir. (Tages Anzeiger, 16. Mai 2007)

Kampanyaya esnasında yapılan hukuki değerlendirmeler

Le Temps gazetesinde 4 Mayıs 2007 tarihinde yayımlanan bir haberde, minarelerin yapımını yasaklayan referandum önerge tasarısının uluslararası hukuka aykırı olup olmadığına değinilmiştir. Haberde;

- İsviçre’de son yıllarda vatandaşlardan kaynaklanan birçok önerinin İsviçre’nin uluslararası taahhütlerine aykırı olduğuna dair iddiaların öne sürüldüğü,
- İsviçre’nin direkt demokrasi modelinin birçok kez ülkenin uluslararası taahhütleri ile çeliştiği,
- minare inşa yasağının sadece anayasal güvenceye sahip din özgürlüğü ile değil İsviçre’nin taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ile de çeliştiği, Federal Mahkeme eski başkanı Guisep Nay’in Aargauer Zeitung gazetesinde yayımlanan mülakatında bu gerçeklere işaret ettiği, Nay’in Parlamento’nun anılan girişim ile ilgili süreci durdurması gerektiğini, ileride Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılacak bir başvurunun İsviçre’nin aleyhinde sonuçlanacağını; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne aykırı bir metin üzerine halkoylaması yapılmasının saçma olacağını belirttiği,
- ancak Parlamento’nun bugüne kadar halktan gelen inisiyatifleri durdurma konusunda çekimser kaldığı, sadece 1996 yılında bir inisiyatifin uluslararası hukukta zorunlu olan bir hüküm nedeniyle bu şekilde durdurulduğu,
- dini özgürlüklerin uluslararası hukukun herkes üzerinde etkisi olan, zorunlu hükümlerinden biri olmadığı yönünde görüşlerin bulunduğu, Nay’in böyle bir yorumu

---

¹⁷ http://www.swissinfo.ch/eng/index/Schmid_says_minaret_ban_is_the_wrong_road.html?cid=5889678, eriş. t. 04.01.2010

kabul ettiği, minare inşa hakkının dini özgürlükler arasında yer alan temel haklardan biri olmadığı,

- bu belirsizlik nedeniyle minare yasağı ile ilgili inisiyatifin durdurulması yönünde adım atılmayabileceği kaydedilmektedir.

Halkoylaması

İsviçre’de minare inşasının yasaklanması yönündeki anayasa maddesine ek hüküm konulması 29 Kasım 2009 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. Oylamada hükümetin beklentilerinin ve daha önce yapılan kamuoyu yoklamalarının aksine oylamaya katılan %53 seçmenin %57.5 i yasağın konulmasına evet %42.5 i ise hayır oyu kullanmıştır. Oylama sonrası Hükümet (Federal Konsey) yaptığı açıklamada “İsviçre halkının ve kantonların çoğu minarelerin inşasına karşı başlatılan halk girişimini kabul etmiştir. Federal Konsey bu karara saygılıdır... Sonuç olarak İsviçre’de minarelerin inşasına artık izin verilmeyecektir. Var olan dört minare varlığını devam ettirecektir. Camilerin inşasına devam edilmesi de mümkün olacaktır...” demiştir. Açıklamada ayrıca sonucun din özgürlüğünü etkilemeyeceği ve Müslümanların İsviçre’de dinlerini tek başlarına ya da başkaları ile birlikte toplu olarak uygulayabilecekleri ve dahi inaçlarını önceden olduğu gibi yaşayabilecekleri belirtilmiştir.¹⁸

Oylamada 4 Kantonda (Basel-Stadt %48.4, Waadt %46.0, Neuenburg %49.2, Genf %40.3) yasağı kabul edenlerin sayısı %50 nin altında kalmıştır. Züriç (%51.8) ve Jura (51.8) kantonlarında yasağa evet diyenler %50 nin biraz üzerine çıkmışlardır. Kantonlarda da 4/26 oranında yasağa hayır denilmiştir. Yasağa en yüksek oranla evet diyen üç kanton ise Appenzel IR (%71.4), Tessin (%68.1) ve Turgau (%67.7)dir. Yine halkoylamasında dikkat çeken bir husus da şehir merkezlerine göre kırsalda minare yasağını kabul edenlerin oranının yüksekliğidir. Kırsalda oturanların 2/3 ü yasağa evet demiştir.¹⁹ Bir diğer dikkat çekici husus ise daha önce kantonal seviye’de minare yasağını reddeden Tessin Kantonu, halkoylamasında yasağa en yüksek oranda evet oyunun çıktığı ikinci kanton olmuştur.

Oranlar dikkatle incelendiğinde oylamada seçmenler siyasi tercihlerine göre oy kullanmamışlardır. Zira minare karşıtı kampanyayı başlatan İsviçre Halk Partisi son seçimlerde en çok oy alan parti olmasına rağmen oy oranı ancak %29dur. Kampanyaya destek

¹⁸http://www.swissinfo.ch/eng/iphone/index/Minaret_ban_approved_by_57_per_cent_of_voters.html?mobileToPicId=965834&view=mobileDetail&cid=7793916, erş. t. 06.01.2010

¹⁹<http://www.tagesanzeiger.ch/schweiz/standard/Land-sagte-Ja-Staedte-Nein/story/12182458>, erş. t. 06.01.2010)

veren Federal Demokratik Birlik ise çok küçük bir gruptur. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda oylamada partilerinin kampanya karşısındaki tutumundan farklı tutum sergileyen çok sayıda seçmen olduğu anlaşılmaktadır. Bunun en başta gelen sebebi ise İsviçre adalet Bakanı Eveline Widmer-Schlumpf'un da belirttiği gibi "kampanya görünenden daha farklı sebeplere dayanan bir karşı duruş (proxy war) idi."²⁰ Kampanya destekçileri 'minareye karşıyız' derken, aslında yanlış bilgilendirmeyle gerçekleştirilen bir kandırılmışlığın sonucu olarak İslam ve Müslüman karşıtlığını desteklemişlerdir.

İsviçre ile Libya arasında Libya Devlet Başkanı Muammer Kaddafi'nin oğlu Hannibal Kaddafi'nin gözaltına alınması ve buna misilleme olarak iki İsviçrelinin Libya'da tutuklanması olayı ve bu olayları çözmek için İsviçre Cumhurbaşkanı Hans Rudolph-Merz'in özür dilemek zorunda kalmasının İsviçre milli onurunda meydana getirdiği tahribat da halkoylamasından bu sonucun çıkmasında etkili olmuştur.²¹

Diğer yandan İsviçre Dışişleri Bakanı Micheline Calmy Rey "Dünyada yaşanan ekonomik kriz, bu krize bağlı olarak ortaya çıkan iş kaybetme korkusu ve mali sektörde meydana gelen tahribatın yanında Libya krizi ile birlikte oylama öncesi basın yayın organlarında yer alan haber, resim ve pankartlarla radikalizme vurgu yapıp, halkta korku ve endişe meydana getirilmesinin de" oylamadan bu şekilde bir sonuç çıkmasında etkili olduğunu söylemiştir. (Post İsviçre, Ocak 2010, s.17)

Minare Yasağının Hukuki Boyutu

29 Kasım 2009 tarihinde yapılan referandumda İsviçre'de minare inşasına karşı çıkan "Halk Girişimi" oy verenlerin ve kantonların çoğunluğu tarafından kabul edildi. Bundan böyle İsviçre anayasası 72 maddesine "Minare inşaatı yasaktır- *Der Bau von Minaretten ist verboten*" cümlesinden oluşan 3. Fıkra ilave edilmiştir.²² İsviçre'de halihazırda var olan dört minare ve bundan sonraki cami inşaatları yapılacak hukuki düzenlemeden etkilenmeyecek. İsviçre Anayasasının 15. maddesi "Herkes özgürce kendi dinini veya felsefi inancını seçmekte ve yalnız ya da diğerleri ile bir cemaat halinde inanmakta özgürdür " demektedir.²³

²⁰ http://www.swissinfo.ch/eng/iphone/index/Minaret_ban_approved_by_57_per_cent_of_voters.html?mobileToPicId=965834&view=mobileDetail&cid=7793916, eriş. t. 06.01.2010

²¹ http://www.swissinfo.ch/ger/index/Switzerland_apologises_to_Libya.html?cid=981954, eriş. t. 06.01.2010

²² <http://www.admin.ch/ch/d/ff/2009/4381.pdf>, eriş. t. 03.01.2010)

²³ Bk. İsviçre Anayasası, <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf>, eriş. t. 03.01.2010

Yeni düzenlemeye karşı çıkılabilir. İsviçre halkı halk inisiyatifi vasıtasıyla anayasa maddesi ni yapma, yürürlükten kaldırma ya da değiştirme hakkına sahip olmasına rağmen yine de bu iradenin önünde uluslararası hukuk düzenlemelerinin sorumlu kılmasından kaynaklanan engeller de yok değildir. Dolayısıyla Minare yasaklama kararı başarıyla yürütülecek iki usulle ters yüz edilebilir. Bunlardan biri İsviçre aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde diğeri de yine İsviçre aleyhine Uluslar arası Adalet Divanında dava açmaktır.²⁴

İsviçre 28 Kasım 1974 de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini kabul etmiştir.²⁵ Bu sözleşmenin 9. Maddesi şöyle demektedir: “1) Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapma suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir. 2) Din veya inancını açıklama özgürlüğü, ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için demokratik bir toplumda zorunlu tedbirlerle ve yasayla sınırlanabilir.” Yine aynı sözleşmenin 14. Maddesi ise “Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi başka bir durum bakımından hiçbir ayırimcılık yapılmadan sağlanır” demektedir.²⁶ İsviçre uluslar arası hukuka federasyon ve Kantonlar olarak saygı göstereceğini kendi anayasasında maddeleştirmiştir.²⁷

Konunun Avrupa insan Hakları Mahkemesine taşınabilmesi için öncelikle minareli bir cami inşa etmek isteyen kişi, dernek ya da topluluk gerekli müracaatlarını önce belediyelere yapacaktır. Buradan alacağı ret cevabını Kantona götürerek itirazda bulunacak, kanton yetkili mercii ve mahkemelerinin de olumsuz cevap vermesi durumunda- ki böyle olacaktır- konuyu Federal merci ve mahkemelere taşıyacaktır. Bu şekilde bütün iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra konu Strazburg’da kâin bulunan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine götürülebilecektir. Böyle bir davanın AİHM’de görülme süresi beş yıl civarında olacaktır.²⁸

İsviçre aynı şekilde 18 Haziran 1992 de de “Sivil ve Politik Haklar Uluslar arası Paktı”nı imzalamıştır. Bu Pakt da düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkını (Md. 18), ayırimcılığa

²⁴ Stüssi, Marcel, “*Can the Ban on Minarets be reversed, Part 1, Legal Dimension*”, http://www.islamonline.net/servlet/Satellite?c=Article_C&cid=1258880759458&pagename=Zone-English-Euro_Muslims%2FEMELLayout, erş. t. 03.01.2010

²⁵ Bkz. http://www.admin.ch/ch/d/sr/c0_101.html, erş. t. 03.01.2010

²⁶ Bkz. <http://www.istanbul.gov.tr/images/docs/insanHaklariSozlesme.pdf>, erş. t. 03.01.2010

²⁷ Bkz. İsviçre Anayasası, Madde 5/4, <http://www.admin.ch/ch/e/rs/1/101.en.pdf>, erş. t. 03.01.2010

²⁸ Bkz. Stüssi, ag. mkl.

maruz kalmama hakkını (Md. 2/1, 3 ve 26) ve azınlıklar hakkını (Md. 27) güvence altına alır. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Pakt için yapmış olduğu genel yorumda “Bir dinin devlet dini olarak tanınması veya resmî ya da geleneksel olarak yapılanması veyahut da müntesiplerinin nüfusun çoğunluğunu teşkil etmesi Pakt ile kayıt altına alınan haklardan yararlanmaya hanel getirmeyi sonuçlamayacaktır.... Özellikle de, diğerlerine karşı ayrımcılığa yol açan tedbirler veya diğer dinlerin uygulanmasına getirilecek sınırlamalar.” demiştir. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesine göre “uygulama” kavramı sadece ritüel ve törensel faaliyetleri değil, ibadet yerini inşa etmeyi de içermektedir.²⁹

Diğer yandan Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi Ekim 2009’da yapmış olduğu toplantıda minare yasağı referandumunun yukarıda zikri geçen Pakt’a aykırı olduğunu belirtmiştir. Komite böyle bir referandumun İsviçre Anayasasına göre Kabul edilemez olduğunun ilan edilmesi gerektiğini savunmuştur.³⁰ İsviçre yukarıda zikredilen Paktın 18. Maddesine çekince de koymadığı için tam sorumludur.

Dolayısıyla belli bir dine karşı sistemli bir şekilde ayrımcılık öngören anayasa ilavesi minare yasağı Birleşmiş Milletlerde de İsviçre’ye karşı hukuki bir prosedürün başlatılmasına yol açabilir. Şayet İsviçre Uluslar arası Adalet Divanının yetkisine giren bir konuda zorunlu sorumluluğunu yerine getirmiyorsa, bir başka üye devlet Güvenlik Konseyine müracaatla konunun yargıya taşınmasını sağlayabilir.³¹

Burada iyimser bir yaklaşım ile İsviçre Federal Yüksek Mahkemesinin de iç hukuk hiyerarşisi içinde kendisine kadar gelecek böyle bir davayı, uluslar arası antlaşmaları gözeterek incelemesi sonucunda minare yasağını iptal edici bir karar da alabileceğini ihtimal dâhilinde görmek gerekir. Zira ulusal mahkemelerin kanun gibi antlaşmayı da tatbik etmesinin gerektiği uluslar arası hukukçuların umumiyetle kabul ettiği bir görüştür. Hatta kanuna aykırı bir antlaşma kanundan sonra yayınlanmışsa, bu antlaşma ile kanun lağvedilmese dahi mahkemenin yine de antlaşmayı tatbik etmesinin uygun olacağı ileri sürülmektedir. Diğer

²⁹ Bkz. Stüssi, ag. mkl.; Ayrıca bkz. <http://www.un.org/millennium/law/iv-4.htm>, erş. t. 03.01.2010 ve <http://www.unhcr.org/refworld/type.GENERAL...453883fb22.0.html>, erş. t. 03.01.2010

³⁰ http://www.swissinfo.ch/eng/politics/internal_affairs/index/Anti-minaret_vote_alarms_UN_rights_experts.html?cid=9772, erş. T. 05.01.2010

³¹ Bkz. Stüssi, ag. mkl.; Ayrıca bkz. Birleşmiş Milletler Şartı, Md. 92, <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter14.shtml>, erş. t. 03.01.2010)

taftan Yasama organlarının kanunların antlaşmaya aykırı hükümlerini düzeltme ve antlaşmaya aykırı kanun yapmama sorumluluğu bulunduğu savunulmaktadır.³²

Halkoylamanın sonucu ne anlama gelmektedir?

Ne Müslümanların demografik bakımdan çoğalışı ne de İslamî varlığın harici izlerindeki artış İslam'ın İsviçre'nin kültürel yapısının meşru bir parçası ya da Müslümanların İsviçre toplumunun ayrılmaz bir cüzü olduğuna dair yaygın bir kabulü maalesef sağlayamamıştır. Bilakis çoğunluk hala Müslüman topluluklarda meydana gelen onca ekonomik, sosyal ve zihinsel değışime ve gelişmelere rağmen İslam'ı yabancı bir din ve kültür, Müslümanları da külfetli ve uyumsuz kimseler olarak görmektedir, göstermektedir. Daha da ciddi İslam ve Müslümanlar İsviçre'nin sosyal ve siyasi istikrarı için potansiyel bir tehlike ve tehdit olarak takdim edilmektedir. Hal böyle olunca;

- Müslümanları birebir tanımayan siyaset ve medya aracıları vasıtasıyla tanıyan İsviçreliler “yasağa” evet demişlerdir.
- İslami yaşantıyı değil de İslam'ın ilkeleri ile de ters düşen geleneksel yaşantıyı sürdüren Müslümanların münferit yanlışları kampanya öncülerince iyi kullanılmış ve bunlar İsviçrelileri olumsuz etkilenmişlerdir.
- Dindar olmayan ama kimliğinden dolayı Müslüman bilinen kişilerin, sergilediği umursamaz, rahatsızlık verici ve aslında dindar Müslümanların da tasvip etmediği tavır ve yaşantı tüm Müslümanlara mal edilmiş ve olumsuz bireysel kanaatler bu halkoylaması kullanılarak Müslümanlara karşı kitlesel bir tavra dönüşmüştür.

Kampanya süresince cami derneklerinin ve Müslüman Sivil Toplum Kuruluşlarının (MSTK) sürdürdüğü strateji ve imkanları nispetinde gerçekleştirdikleri çalışmalar takdir edilmelidir.

Bütün tahriklere rağmen MSTK lar kampanya öncüsü ve savunucularına karşı tepkici ve kışkırtıcı bir tavrın ve dalaşmanın içerisine girmemişler, birlikte çalıştıkları diğer İsviçreli STK ları devreye sokmuşlardır. Zira Müslümanların tanımlanan tarzda sergileyeyeceği tavır en basitinden oylamaya katılmayan ılımlı ya da çekimser İsviçrelilerin de minare yasağına evet demelerine yol açabilirdi.

³² Ulusal, Şemsettin, *İslam Hukukunda Uluslararası Andlaşmalar*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Danışman Prof. Dr. İbrahim Çalışkan, Ankara 2006, Basılmamış Doktora Tezi, s. 328-329

Minare yasağına karşı çıkan tüm kesimler bir platform (ya da karşı cephe) oluşturmamış olsalar da gerçekleştirdikleri münferit, zaman zaman da ortak toplantı ve etkinliklerle böyle bir yasaklamayla İsviçre ülkesinin ve toplumunun uğrayacağı zararlar ve kayıplar hakkında toplumu bilgilendirmeye çalışmışlardır. Ülkesel ve kantonal seviyede faaliyet gösteren bu kuruluşların bir kaç tanesini sıralamak gerekirse, Gesellschaft Minderheiten in der Schweiz, Amnesty International, Interreligiöse Arbeitsgemeinschaft in der Schweiz (IRAS-COTIS), Eidgenössische Kommission gegen Rassismus, Zürcher Lehr Haus, Zürcher Forum der Religionen v.b. zikredilebilir. Oylama sonucu elde edilen %43lük olumlu oyda bu çalışmaların payı küçümsenemeyecek boyuttur.

Halkoylaması sonucunda minarenin yasaklanmasından ziyade, oylama öncesi yürütülen İslam ve Müslüman karşıtı kampanya İsviçre’de yetişmiş yeni nesil Müslümanlar üzerinde travmatik etki yapmıştır. Yeni nesil Müslümanlar her şeyden önce kampanyanın halk inisiyatifi olmasından dolayı İsviçre’nin Müslüman azınlığı ile geriye kalan çoğunluk arasındaki ilişkilerin tahrip olduğunu ve her iki tarafın aşırı uçlarının bu yasakla daha da cesaretlendiğini ve İsviçre Müslümanlarının çift yönlü saygı ve kabule dayalı bütünleşmeyi olumsuz etkilediğini düşünmektedirler. Bunlar uç olumsuzlukların sürekli ısıtılıp kamuoyu önüne getirilmesine karşın, Müslümanların özellikle yeni nesil vasıtasıyla sürdürmüş olduğu açılım, diyalog, işbirliği çalışmalarının ve toplumsal uyumda Müslümanların kaydettiği gelişmelerin görülmemesini/görülme istenmemesini medeni İsviçre toplumuna yakıştıramamış ve bunca çalışmanın boşa gittiği zehabına kapılmışlardır. İsviçre’nin bu halkoylaması ile uğradığı en büyük zararlardan birisi bu olsa gerek. Bu oylamanın, Avrupa’nın diğer ülkelerindeki yeni nesil Müslümanları da aynı şekilde etkilemesi muhtemeldir. Yine bundan sonraki safhada hem cami derneklerinin hem de her kesimden Müslüman sivil toplum kuruluşlarının en önemli görevlerinden birisi yeni nesil Müslümanları dışlanmışlık hissinden bir an önce kurtarıp, yeniden toplumsal yaşama ve uyum sürecine aktif katılım ve katkılarına sağlamak olmalıdır.

İsviçre’de Müslüman dindarlığının dışa vurumu, bir Almanya ya da Hollanda ile mukayese edildiğinde, oldukça flu ve zayıftır. Bu zayıflık kendisini cami sayılarının azlığında, cami derneklerinin maddi yönden güçsüzlüğünde, cami mimarisine uygun yapıların henüz inşa edilememiş olmasında ve hepsinin ötesinde Müslüman aydın, bilim insanı ve din adamı eksikliğinde kendisini hissettirir. Böyle olmasının pek çok sebebi vardır. Bunlardan biri ve en önemlisi bu ülkede Müslümanlara karşı minare yasağı dışında uygulanan başka sınırlama ve

kısıtlamaların da olmasıdır. Örneğin, İsviçre’de imam eğitimi veren bir yüksek okul olmamasına ve İsviçre içinde yeterli sayıda kalifiye din adamı da bulunmamasına rağmen başka ülkelerden örneğin Türkiye’den ancak sınırlı sayıda imam getirilmesine izin verilmektedir. Yapılan tüm girişimlere rağmen İsviçreli yetkililer sayıları 110.000 in üzerindeki Türkiye Müslümanları için sadece 20 imamın yeterli olacağını düşünmektedir. Buna göre 5500 Müslüman Türk’e 1 din görevlisi düşmektedir. Bu sorunun İsviçre tarafı izin vermediği sürece aşılması da mümkün değildir.

Minare yasağı İsviçre Müslümanlarının kimlik bilincini kuvvetlendirmiştir. Bundan sonraki süreçte cami ve Müslüman dini kuruluşlara ilginin ve sahiplenmenin artacağı beklenmelidir. Müslüman olmasına rağmen cami ortamı ile irtibatını kuvvetlendirmeyi tercih etmeyen aydın, eğitilmiş ancak daha ziyade pasif duruşu tercih eden kişilerin, bu ortama bundan böyle daha aktif bir katkıda bulunacakları da umulmalıdır.

Minare yasağı kampanyası süresince İsviçre’deki Yahudi topluluğu bir tarafa bırakılacak olursa, özellikle kampanyanın başladığı günlerde ve kampanya esnasında yapılan üst düzey münferit açıklamalar ve verilen röportajlar Protestan ve Katolik dinlerinin merkezleri tarafından istikrarlı bir söylem geliştirilemediği intibamı kamuoyunda yaratmıştır.

Minare yasaklama kampanyası başladıktan sonra ve uzunca bir süre hükümet (Federal Konsey) resmi bir açıklama yapmamıştır. Ancak yasağa karşı duruşunu belirlediği ilk günden itibaren herhangi bir sapma göstermemiş ve yasakla birlikte İsviçre’nin uğrayacağı kayıpları, kampanyanın etik ve hukuki sakıncalarını kamuoyuna deklere etmiş, kabine içindeki kampanya muhalifi bakanlar da bu duruşa sürekli destek vermişlerdir.

Bu halkoylaması Müslümanların da özeleştirici yapması için bir fırsat olmuştur. Görünen odur ki, Müslüman’ı tanımayan İsviçreli de yapılan propagandalar sonucu Müslüman ve İslam korkusu ortaya çıkmaktadır. Durum böyle olunca, korkunun sebebinin iyi analiz eden Müslümanlar sadece örgütsel olarak değil, bireysel olarak da yerli halka kendilerini anlatacaklar ve onları kendilerine alıştıracaklardır. Bunu başarmanın yolunun diğerleri ile sevinç ve keder paylaşımından, eğitilmiş, dürüst, ahlaklı ve üretken bireyler olmaktan geçtiğini Müslümanlar bu oylama ile bir kere daha fark etmişlerdir.